

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל ו נ ו ת ל ע י ר ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
ע ר ו כ י ם ב י ד י ד"ר נ ח מ ה ל י ב ו ב י ן - ש נ ת ה ע ש ר י ם ו א ח ת

בהר (תשכ"ב)

כ"ה מ"ז - ג"ה

בדין מוכר עצמו לגר תושב ולגוי

א. שאלה כללית

תוספתא ערכין ה' הלכה ה' קדושין כ'

אמר ר' יוסי בר' חנינא: בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית. כיצד? אדם עומד מלאכה בפירות וביעית, - התחיל מוכר מטלטליו, שנאמר (כ"ה י"ד) "וכי תמכרו טענו לעמיתך", לא הרגיש - (רש"י: לא שם לבו לפורענות הבא עליו לחזור בו מעבירה שבירו) התחיל למכור שדה אחוזתו, שנאמר (כ"ה): "כי ימור אחיך ומכר מאחוזתו"; לא באת לידו (רש"י: לא בא בידו הרחוק תשובה עד שבא לכל אלה) עד שמכר את ביתו שב' (כ"ה) "ואיש כי ימכור בית מושב" ... לא באת לידו - עד שלוח ברבית, שנאמר (ל"ה) "כי ימור אחיך ומטה ידו... אל תיקח מאתו נשך ותרביית"; לא באת לידו - עד שמוכר את עצמו, שב' (ל"ה) "וכי ימור אחיך ונמכר לך" - ולא לך אלא לגר, שב' (מ"ז) "ונמכר לגר"; ולא לגר צדק אלא לגר תושב שב' (מ"ז) "ונמכר לגר תושב"; "משפחת גר" - זה נכרי; כשהוא אומר "לעקר" - זה הנמכר ונעשה משרת לעבודה זרה עצמה.

xx ומקשין על דברי חז"ל אלה:

למה נענש על אסור זה בעונשים רבים וקשים יותר מעל אסור אחר חמור, וגם מה טעם ושייכות עונשים אלה לעבדת אסור זה?

נסה ליישב קושיה זו!

ב. מ"ז: וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר.

ספרא צ"ד: "ונמכר לגר" - זה גר צדק. "תושב" - זה גר אוכל נבלות, "משפחת גר" - זה העכו"ם. כשהוא אומר "או לעקר" - זה הנמכר לעכו"ם עצמה.

רש"י ד"ה יד גר תושב:

גר והוא תושב, כתרומתו ערל ותותב, וסופו מוכיח "ונמכר לגר תושב"

x (1) מה גרס לו לרש"י שלא הלך בעקבות מקורו בפרוש "גר ותושב"?

x (2) מהי הוכחתו לנכונות פרושו?

x (3) כיצד מפרש רש"י את הוי"ו של "גר ותושב", וכיצד מפרש וי"ו זו הספרא?

xx (4) האם פרוש רש"י ל"גר ותושב" במקומנו בוגד את פרושו לבראשית כ"ג ד"ה גר ותושב: גר מארץ אחרת ובתישבותי עמכם?

ג. מ"ז: ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר

רש"י ד"ה משפחת גר: זהו עובד כוכבים. כשהוא אומר "לעקר" זה הנמכר לעבודה זרה עצמה, להיות לה שמש, ולא לאלוהות אלא לחסוב עצים ולשאוב מים.

רמב"ן ד"ה משפחת גר (אחרי הביאו דברי רש"י חנ"ל) ואם כן יאמר "או לעקר ומשפחת גר", וקרא ע"ז עקר בעבור שאדם חייב לשרש אחריה ולעקרה ואונקלוס תרגם לעקר - לארמאי. והוא הנכון. והזכיר הכתוב נמכר לגר התושב עמנו, והנמכר לעקר משפחת הגר שהוא הגוי עצמו, והוא מלשון (דניאל ד' י"ב) "עקר שרשו". ואמר "משפחת גר" שהגר והתושב שהשיגה ידו עמנו הוא סבב באח שמך עמו שימכר לעקר משפחתו. (*)

(*) גירסא אחרת: "הוא גרס למי שמך עמו שימכר"

וצוה הכתוב, שתהיה לו גאולה, והיא מצות עשה לכל ישראל שבגאל אותך ואחר כך צוה בקרובים שהם קודמים.

ומעם המצוה ברור, כדי שלא ימנע וילמד ממעשיהם, כי בשאר הנמכרים הגאולה בקרובים רשות, ולכן אמר כאן "כי לי בני ישראל עבדים" - עבדי הם, אע"פ שאין הגר תושב והעקר חייבין במצות היובל, לא יקנו את עבדי להם לעבדים.

(1) מה ההבדל בין רש"י לרמב"ן בפירוש "לעקר משפחת גר"?

x (2) מהיכן למדו חז"ל שהוא עלול להמכר לעבודה זרה והיינו להיות חוטב עצים ושואב מים לבית העבודה זרה?

xx (3) לאיזו קושיה עונה הרמב"ן בדבריו "שהגר והתושב שהשיגה ידו עמנו הוא סבב (או גרס) למך שימכר" ...

(4) היכן הרמז בכתוב שלא כבנמכר לישראל הנמכר לנכרי כל ישראל חייבין לפדותו?

ד. מ"ח אחרי במכר גאולה תהיה לו

קדושין כ' ב'

תנא דבי ר' ישמעאל: יכול הואיל וחלך זה ונעשה כומר לעבודה זרה, לדחי
אבו אחר הנזכר? ת"ל: "גאולה תהיה לו".

רש"י ד"ה גאולה תהיה לו:

מיד, אל תניחהו שיטמע.

(הערה: בחמשים שלבו בדפס במעות כאלו דברי רש"י במשכים וחולכים,
ואינו כן אלא אחרי "שיטמע" צריך לבוא: פסוק נ' ד"ה עד שנת היוכל...

לפי הוצאת רש"י לאברהם ברלינר "זכור לאברהם").

(1) הסבר את הדברים המסומנים בקו!

x (2) לפי דעת בעל תורה תמימה יש בלשון פסוקנו (ט"ח) הוכחה לכך
שאע"פ "שנעשה כמר לע"ז אין לראותו כיוצא מכלל ישראל.

xx (3) שני קשיים רצה רש"י ליישב בדבריו אלה, אחד - באמרו "מיד",
השני באמרו "אל תניחהו שיטמע". מה קשיים?

ה. מ"ח: אחרי במכר גאולה תהיה לו.

נ. : וחשב עם קונהו משנת המכר לו עד שנת היוכל
ותיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו.

בבא קמא קי"ג ע"א-ע"ב:

דרש ר' עקיבא: מניין לגזל עכו"ם שהוא אסור?
שנאמר (ויקרא כ"ה מ"ח): "אחרי במכר גאולה תהיה לו" - שלא ימשכנו ויצא.

(רש"י: שלא ימשכנו ויצא)

* כלומר שלא יוציאוהו בית דין מיד עכו"ם אלא בגאולה)
יכול יגלוס עליו? ת"ל (ויק' כ"ה ג') "וחשב עם קונהו" - ידקדק עם קונהו.

(רש"י ד"ה יגלוס: יכול יניח את העכו"ם לכפול ולהוסיף
ולחבוע מה שלא נתן?).

רש"י ג' ד"ה עד שנת היוכל:

שהרי כל עצמו לא קנהו אלא לעובדו עד היוכל, שהרי ביוכל יוצא, כמו שנאמר
למסח (ב"ד) "ויצא בשנת היוכל" ובכרי שתחת ידך הכתוב מדבר, ואעפ"כ לא
תבוא עליו בעקיפין מפני חלול השם, אלא כשבא לגאל ידקדק בחשבון, לפי
המגיע בכל שנה ושנה יבכה לו הנכרי מן דמיו: אם היו עשרים שנה משמכר
עד היוכל וקבאו בעשרים שנה, במצא שקנה הנכרי עבדות שנה במנה, ואם שהח
אצלו חמש שנים ובה לגאול, יבכה לו חמש מביים, ויתן לו העבד ט"ו מביים.
וזתו (ג') "והיה כסף ממכרו במספר שנים".

ג' ד"ה כימי שכיר יהיה עמו

חשבון המגיע לכל שנה ושנה יחשוב כאלו בשכר עמו כל שנה במנה ויבכה לו.

ג"א ד"ה אם עוד רבות בשנים

עד היוכל

" לפיתה: הכל כמו שפרשתי.

(1) הסבר האם פרטי דינים אלה לטובת הנכרי הם או לטובת הישראלי
הנמכר לנכרי?

(2) מניין שמדובר כאן בנכרי שתחת יד ישראל?

x (3) הסבר במה עדיפה זכותו של נמכר לנכרי ובמה פחותה
מזכותו של עבד עברי שנמכר לישראל?

xx (4) למה חזר רש"י לד"ה "כימי שכיר" על דבריו שאמרם כבר לפני כן?

השאלות המסומנות x קשות והמסומנות x x קשות ביותר, יפתור כל אחד לפי חבנתו.
שאלות וגם תשובות יש לשלוח לד"ר נחמה ליבוביץ, קריית-משה, ירושלים